

Święci i święta w menologionach cyrylickich starych druków Ewangelii tetr

Streszczenie popularnonaukowe projektu w języku polskim

Cel projektu

Życie liturgiczne Kościołów znajduje odzwierciedlenie w ich księgach liturgicznych. Jedną z nich, uważaną za najważniejszą, jest Ewangelia, której główną część stanowi tekst czterech ksiąg Dobrej Nowiny (stąd przydomek tetr {gr. τέτταρα = cztery}). Wykorzystanie w nabożeństwach Ewangelii tetr jest możliwe w przypadku uzupełnienia jej o niezbędne informacje liturgiczne dotyczące wspomnienia świętego lub święta w konkretnym dniu miesiąca, wskazaniu czytanego w tym dniu fragmentu tekstu ewangelicznego i wersetów z Pisma Świętego go poprzedzającego. Niniejsze informacje liturgiczne przyporządkowywano zwykle do stałego (tzn. nieruchomego) kalendarza liturgicznego – tzw. menologionu. W dzielonych na dwanaście części, odpowiadających dwunastu miesiącom, menologionach (z gr. μῆν = miesiąc) każdy dzień miesiąca zawierał wspomnienie świętego lub świętych i ewentualnie święta.

Celem projektu jest analiza wspomnień świętych i świąt wymienionych w menologionach zawartych we wszystkich zachowanych cyrylickich starych drukach Ewangelii tetr, tzn. księgach drukowanych do 1800 r. na różnych obszarach *Slavia Orthodoxia*, m.in. na terenach współczesnej Rosji (Moskwa), Ukrainy (Lwów, Kijów i Poczajów), Litwy (Wilno i Jewie), Serbii i Czarnogóry (Rujno, Belgrad i Mrkšina Crkva) oraz Rumunii (Tîrgoviște, Sibiu, Braşzów, Alba Iulia, Bukareszt i Sebeş).

Drukowane do 1800 r. cyrylickie liturgiczne Ewangelie tetr kierowano do konkretnych odbiorców. Były to społeczności chrześcijańskie, w liturgicznej praktyce których znajdowały odbicie nie tylko powszechnie znane wszystkim święta chrześcijańskie, lecz również lokalne – poświadczone wyłącznie na ograniczonym obszarze i w określonym czasie, kontynuujące wcześniejsze (starożytne lub średniowieczne) tradycje liturgiczne, również często znane tylko lokalnie. Reformy liturgiczne i zmiany w tradycjach liturgicznych (upodobnienia i dyferencjacja) znajdowały odzwierciedlenie w aparacie liturgicznym menologionów drukowanych do 1800 r. cyrylickich Ewangelii tetr.

Opis badań

W badaniach zostaną wykorzystane wszystkie zachowane drukowane w okresie od 1512 do 1800 roku cyrylickie stare druki Ewangelii tetr, tzn. 107 edycji, tekst menologionów których zostanie poddany analizie opisowej, tekstologicznej, liturgicznej, typograficznej i lingwistycznej. Umożliwią one prezentację podobieństw i różnorodności tradycji liturgicznych oraz zachodzących w nich zmian, zależności tekstologicznych konkretnych edycji i związków między ośrodkami drukarskimi, uwarunkowania typograficzne oraz charakterystykę różnych lokalnych odmian języka cerkiewnosłowiańskiego.

Uzasadnienie tematyki badawczej

Młodsza tradycja liturgiczna reprezentowana przez drukowane od 1500 do 1800 r. księgi liturgiczne, w przeciwieństwie do starszej reprezentowanej przez rękopisy, jest badana zdecydowanie rzadziej. Cyrylickie stare druki Ewangelii tetr badane były wyłącznie przez księgoznawców; w pracach tekstologicznych wykorzystywano je niezwykle rzadko (głównie tekst Ewangelii). Ich menologiony (w przeciwieństwie do rękopiśmiennych), zawierające wykaz świętych i świąt, nie były dotychczas przedmiotem, nawet ogólnych, badań tekstologicznych, liturgicznych i innych.

Najważniejsze spodziewane efekty

Analiza katalogu świętych i świąt w menologionach cyrylickich starych druków Ewangelii tetr umożliwia reinterpretację życia liturgicznego Kościoła prawosławnego w jego różnych odmianach lokalnych (średniobułgarska, serbska, lwowska, kijowska, poczajowska, moskiewska, wileńska); prezentację zakresu reform i zmian w życiu liturgicznym; wskazanie współpracujących ośrodków wydawniczych i ich znaczenia (również dominacji); analizę warsztatu typograficznego wydawców i ewolucji języka cerkiewnosłowiańskiego. Wyniki badań menologionów cyrylickich starych druków Ewangelii tetr mają szansę zostać wykorzystane w kolejnych pracach naukowych prowadzonych przez teologów, mediewistów czy językoznawców. Szczególnie interesujące będzie porównanie wyników badań niniejszego projektu z rezultatami analiz źródeł rękopiśmiennych, w tym też innych typów ksiąg (np. prologów, typikonów itd.).